

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»**

Кафедра філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІОЛОГІЯ»**

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за
спеціальністю С4 Психологія**

Одеса, 2026 р.

УДК: 1+101+12+13

*Затверджено на засіданні вченої ради Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К.Д.Ушинського», протокол № 15 від 25 червня 2026 року.*

Рецензенти:

Каменська Тетяна Григорівна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Добролюбська Юлія Андріївна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та методики її навчання ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. У. Ушинського»

Борінштейн Є. Р.

Методичні рекомендації для проведення практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Соціологія»: метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2026. 46 с.

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з дисципліни «Соціологія» розроблені для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності С4 Психологія. Вони покликані допомогти студентам у засвоєнні складних теоретичних та практичних знань. Методичні рекомендації спрямовані на розвиток критичного мислення, розробку вмінь та навичок проводити соціологічне дослідження, вміння аргументовано відстоювати власну позицію та розвивати сучасні складові творчої особистості, охоплюють форми проведення практичних занять, зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання за всіма видами контролю, рекомендації до виконання ІНДЗ (есе та аналіз першоджерела), глосарій та список рекомендованої літератури.

З М І С Т

1. ПЕРЕДМОВА	4
2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ФОРМ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ.	7
3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	21
4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ	24
5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДЗ (ЕСЕ ТА АНАЛІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛА)	27
6. ГЛОСАРІЙ	32
7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	44

1. ПЕРЕДМОВА

У системі соціогуманітарної підготовки сучасних фахівців соціологія посідає одне з ключових місць, оскільки вона озброює студентів знаннями про закономірності функціонування, розвитку та структури суспільства. Динамічні трансформації в соціальній, економічній та політичній сферах вимагають від майбутніх спеціалістів не лише професійних компетенцій, а й розвиненого соціологічного мислення, здатності аналізувати складні суспільні процеси, прогнозувати їх наслідки та ефективно взаємодіяти у колективі. Метою вивчення навчальної дисципліни «Соціологія» є формування у здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань про суспільство як цілісну соціальну систему, розуміння природи соціальних зв'язків, інститутів і спільнот, а також набуття базових навичок організації та проведення прикладних соціологічних досліджень.

Запропоновані методичні рекомендації покликані надати студентам всебічну допомогу в організації їхньої навчальної діяльності. Вони орієнтують на оптимальне поєднання аудиторної роботи із самостійним опрацюванням навчального матеріалу.

Існування будь-якої науки зумовлено відповідними потребами людства. Відомо, що особистістю людина стає саме в умовах соціуму і тому оформлення знань про сутність, устрій, закономірності функціонування та розвитку людського середовища в окрему самостійну галузь наукового знання виглядає закономірним і обґрунтованим. І все ж ставлення до соціології за весь час її нетривалого існування було неоднозначним. Сьогодні також ведуться дискусії навколо питань змісту, призначення та перспектив соціології як самостійної науки і навчальної дисципліни. Але яку б направленість вони не мали, є очевидним той факт, що неможна жити в суспільстві і не знати його законів, не вміти орієнтуватися в подіях навколо себе.

Історичний досвід доводить, що не всі соціальні ситуації є результатом об'єктивних процесів, навпаки, багато негараздів можна було б уникнути, якби

прийняття рішень спиралося б на знання соціальних законів, їх причин та наслідків.

Майбутній фахівець будь-якої сфери діяльності житиме і працюватиме у складному світі людських стосунків, які наповнені певним моральним змістом, підкорені певним цінностям, нормам та інтересам. Кожна людина в тій чи іншій мірі бере участь у функціонуванні соціальних інститутів економіки, політики, сім'ї, від її соціальної активності і громадянської позиції залежатиме її майбутнє в тому суспільстві, яке вона створить своїми знаннями, професійними навичками, людськими якостями.

Життя сьогодні сповнене протиріч і тому зуміти не загубитися в ньому, а впевнено рухатися до визначеної мети, реалізувати себе як особистість та професіонал своєї справи – ось що повинно стати пріоритетною задачею сучасного українського студентства. Соціологія як навчальна дисципліна покликана максимально сприяти формуванню життєвої компетенції молодій людині, розвитку її здатності адекватно сприймати соціальні явища і процеси, передбачати результати своєї діяльності тощо.

Дані методичні рекомендації орієнтовані на стимулювання самостійної роботи студентів та розвиток навичок опрацювання спеціалізованої наукової літератури. Структура запитань узгоджена з лекційним курсом, а також тематикою і планами семінарських занять, що забезпечує цілісність сприйняття навчальної дисципліни. Зміст курсу «Соціологія» реалізується через три взаємопов'язані блоки: теоретичний, практичний і блок самостійної роботи. Теоретичний компонент передбачає засвоєння базових знань про предмет і функції соціології, її понятійно-категоріальний апарат, основні концепції та дискусійні проблеми, а також аналіз суспільних явищ і процесів. Практичний блок спрямований на формування навичок наукової дискусії, логічного мислення та культури аргументації; розвиток уміння чітко й переконливо висловлювати власну позицію; підготовку рефератів, наукових доповідей та есе з актуальних соціологічних питань. Самостійна робота передбачає опанування методів роботи з різноманітними джерелами інформації, включаючи словники та

наукові тексти, здійснення інформаційного пошуку, систематизацію матеріалу, а також розвиток вмінь та навичок проводити соціологічне дослідження. Організація навчальної діяльності студентів здійснюється відповідно до планів лекційних і семінарських занять, а також завдань для самостійного опрацювання.

Використання цих рекомендацій дозволить студентам раціонально розподілити робочий час, глибоко засвоїти зміст дисципліни, підготуватися до контрольних заходів (іспиту чи заліку) та сформувати стійке соціологічне світосприйняття.

Мета навчальної дисципліни «Соціологія»: забезпечення розуміння студентами соціальних процесів, які відбуваються в суспільстві; актуальних питань соціальної стратифікації, соціалізації, соціального контролю, та інших процесів у соціумі у суголосі з проблемами становлення української державності, розвитку уявлень про суспільство, культуру, ціннісні орієнтації в широкому контексті сучасної світової соціологічної думки.

Дозвіл на використання ШІ: здобувачам вищої освіти дозволено використання генеративних інструментів штучного інтелекту (ШІ) для виконання письмових робіт, наукових досліджень та інших завдань. Однак робота повинна містити оригінальні висновки, аналіз та критичне осмислення.

Можливість перерахування результатів навчання, отриманих у неформальній освіті Мета: Ця можливість надається для сприяння індивідуальним освітнім траєкторіям, визнання попереднього досвіду та досягнень здобувачів, а також для оптимізації їхнього навчального навантаження.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- історію розвитку соціології;
- структуру соціології;
- основні соціальні проблеми сучасного суспільства;
- спеціальні соціологічні теорії та особливості їх застосування у сучасному суспільстві;

уміти:

- організувати та проводити соціологічні дослідження;
- застосувати отримані знання при рішенні творчих, педагогічних, навчально-виховних завдань з урахуванням індивідуальних можливостей учнів, особистості;
- використовувати свої знання на практиці;
- орієнтуватися в методичній та спеціальній літературі;
- здійснювати науково-дослідну та методичну діяльність.

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

– сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;

– бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;

– ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;

– сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ФОРМ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Різновиди проведення практичних занять можуть бути досить різноманітними та визначаються змістом і специфікою теми, а також складом студентської аудиторії. Найпоширенішими формами організації практичних занять з соціології є: **відповіді на запитання, розгорнуті бесіди, виступи з рефератами, презентаціями, есе, доповідями, проведення інтерактивних**

дискусій, круглих столів тощо. У процесі підготовки до практичного заняття кожен студент повинен детально ознайомитися з планом, що відображає зміст відповідної теми; опрацювати та осмислити власні конспекти лекцій; вивчити рекомендовану літературу; підготувати розгорнутий план, тези або конспект виступу за всіма питаннями теми.

Відвідування практичних занять є обов'язковим для студентів, оскільки їх пропуск позбавляє можливості глибоко усвідомити, закріпити та сформувати цілісне уявлення щодо відповідної тематики.

Організація практичного заняття передбачає певну послідовність етапів. По-перше, заняття розпочинається вступним словом викладача, у якому визначається значущість теми, її мета, а також окреслюються форми та методи проведення. По-друге, більшість занять реалізується у формі інтерактивної дискусії, у процесі якої здійснюється поточний контроль знань студентів і перевірка виконання ними самостійних завдань. По-третє, розкриття змісту питань повинно супроводжуватися їх співвіднесенням з актуальними проблемами сучасності. Водночас студенти мають уважно слухати виступи одногрупників, активно долучатися до обговорення, що сприяє розвитку навичок дискусії, аналізу різних точок зору та аргументованого відстоювання власної позиції. Регулярні виступи сприяють збагаченню словникового запасу та формуванню вміння чітко і лаконічно висловлювати думки. Крім того, кожен студент повинен постійно вдосконалювати навички коректного використання фахової термінології. Після виступу відбувається колективне обговорення, під час якого викладач спрямовує дискусію на висвітлення ключових аспектів проблеми та забезпечує участь усіх присутніх. Завершується заняття підсумковим словом викладача, де узагальнюються результати роботи, оцінюється рівень засвоєння матеріалу, виставляються бали та визначаються завдання на наступне заняття.

У межах практичного заняття студент має можливість ефективно засвоїти знання, сформувати вміння, навички та професійні компетентності, необхідні для подальшої практичної діяльності.

Для ефективного вирішення поставлених завдань доцільно використовувати такі форми інноваційного навчання.

Дискусія розглядається як форма навчальної діяльності, у межах якої студенти висловлюють власні міркування щодо проблеми, визначеної викладачем, що передбачає попередню підготовку у вигляді есе, тез або рефератів.

Групова дискусія виступає методом організації колективної діяльності, який забезпечує можливість впливу на позиції учасників через аргументоване обговорення, сприяє глибшому опрацюванню матеріалу та формуванню оптимальних рішень.

Доповідь (презентація) є формою публічного викладу навчального матеріалу, що може здійснюватися як викладачем, так і студентами, та спрямована на поглиблення знань.

Інтерактивні методи навчання базуються на активній взаємодії між викладачем і студентами, передбачають високий рівень залученості, творче переосмислення інформації та виконання різних видів завдань.

Дослідницький метод орієнтований на організацію навчання через самостійну пізнавальну діяльність студентів, що передбачає постановку проблем, формулювання гіпотез, збір та аналіз даних, узагальнення результатів і їх практичне застосування. Основними етапами дослідницького методу є: визначення теми, об'єкта і предмета дослідження; формулювання проблеми та гіпотез; вибір методів дослідження; збір і аналіз даних; перевірка гіпотез; формулювання висновків та їх застосування.

Пост-тестування використовується як засіб контролю знань студентів за результатами вивчення тем. Круглий стіл є ефективною формою обговорення актуальних проблем, що сприяє розвитку навичок діалогу та колективного пошуку рішень.

Наукова дискусія виступає важливою формою навчальної діяльності, у межах якої студенти аргументовано висловлюють власні позиції. Вона передбачає попередню підготовку письмових робіт, а її структура включає

виступи та подальше обговорення. Оцінювання здійснюється як за якість презентації, так і за відповіді на запитання.

Есе розглядається як жанр науково-публіцистичного характеру, що поєднує індивідуальну авторську позицію з вільною формою викладу. Його мета полягає у чіткому та лаконічному висловленні власної думки щодо певної проблеми. Для есе характерні такі ознаки: наявність авторської позиції, оригінальність викладу, наближеність до розмовного стилю, обмеженість обсягу, образність і логічність викладу, а також відсутність претензії на вичерпний аналіз проблеми.

Структура есе включає невеликий обсяг, чітке визначення теми, актуальність, вступ і висновки, можливість використання додаткових матеріалів (схем, таблиць), посилання на джерела, а також вільну композицію, що відображає глибину знань і переконань автора.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	<i>Семінар «Соціологічне знання».</i>	4	2
2	<i>Семінар «Основні школи та напрямки у сучасній соціології»</i>	4	
3	<i>Круглий стіл «Соціальна стратифікація»</i>	4	
4	<i>Семінар з виступами студентів «Соціальні відхилення»</i>	4	
5	<i>Дискусія «Соціологія особистості»</i>	4	
6	<i>Дискусія «Соціологія культури. Соціокультурні трансформації»</i>	4	
7	<i>Семінар «Організація та проведення конкретного соціологічного дослідження»</i>	4	2
8	<i>Круглий стіл «Опитування як метод збору первинної соціальної інформації»</i>	4	
9	<i>Семінар з елементами евристичної бесіди «Соціометрія у соціології»</i>	4	
Разом		36	4

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
<i>Семінар</i> «Соціологічне знання»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Загальна характеристика соціології. Об'єкт та предмет пізнання соціології. 2. Поняття соціального. Навести по 3 приклади мінімум соціального і суспільного. Приклади пояснити. 3. Дослідити структуру соціології. 4. Пояснити функції соціології. Дослідити функції соціології, яких не було в лекції (мінімум 3). 5. Проаналізувати місце соціології в системі суспільних наук	<i>Завдання:</i> 1. Пояснити елементи структури соціології. 2. Розкрити особливості соціологічного знання.	На практ. занятті

<i>Семінар</i> «Основні школи та напрямки у сучасній соціології»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. О. Конт як засновник соціології. 2. Еволюціоністська соціологія Г. Спенсера. 3. “Соціологізм” Е. Дюркгайма. 4. “Розуміюча соціологія” М. Вебера. 5. Західна соціологія ХХ та ХХІ століття: основні напрями, школи та проблеми. 6. Одеська соціологічна школа. 7. Вимоги неопозитивізму. 8. Особливості прагматизму. 9. Проблемні питання модернізму. 10. Досягнення географічної школи. 11. Роль психологічного	<i>Завдання:</i> 1. Позитивізм Конта, його соціологічна суть і спрямування. 2. Органічна, географічна школа, теорія соціал-дарвінізму, їх основні положення, недоліки та надбання. Навести приклади.	На практ. занятті

	напрямку у житті суспільства. 12. Характерні ознаки Структурного функціоналізму. 13. Інновації символічного інтеракціонізму. 14. Впровадження у життя суспільства постмодерну та метамодерну.		
<i>Круглий стіл</i> «Соціальна стратифікація»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> Сутність соціальної стратифікації. Критерії положення особистості в суспільстві. 2. Ключовий, особистісний, соціальний статуси. Навести приклади кожного (мінімум по 3). 3. Приписуваний статус, досягнутий статус, змішаний статус. Навести приклади кожного (мінімум по 3).	<i>Завдання:</i> 1. Проаналізувати особливості соціальної стратифікації. 2. Дослідити поняття: «соціальний статус», «статусний набір», «соціальна роль», «рольовий набір», «соціальна мобільність». 3. Порівняти міжпоколінну та внутрішньопоколінну соціальну мобільність.	На практ. занятті

	4. Рольовий набір. Соціальна роль. Рольове очікування. Рольовий конфлікт. Порівняти поняття. 5. Соціальна мобільність. Вертикальна та горизонтальна соціальна мобільність. Проаналізувати. Навести приклади кожного (мінімум по 3). 6. Соціальна мобільність. Міжпоколінна та внутрішньопоколінна соціальна мобільність. Проаналізувати. Навести приклади кожного (мінімум по 3). 7. Соціальна мобільність. Індивідуальна, структурна та групова соціальна мобільність. Проаналізувати. Навести приклади кожного (мінімум по 3).		

<i>Семінар</i> з виступами студентів «Соціальні відхилення»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Соціальне відхилення як поняття. Супутні категорії. 2. Елементи соціального контролю. Соціальні санкції. Соціальні норми. Соціальні цінності. 3. Проаналізувати види девіації. 4. Дослідити типи девіації. Навести приклади усіх типів девіації (мінімум по 3 кожного типу). 5. Порівняти концепції девіації. 6. Порівняти девіацію, делінквенцію та аномію	<i>Завдання:</i> 1. Теоретичні положення теорії соціальних відхилень. 2. Навести приклади соціальних відхилень у сучасному суспільстві.	На практ. занятті
<i>Дискусія</i> «Соціологія особистості»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Порівняти поняття: людина,	<i>Завдання:</i> 1. Вивчити структуру особистості. 2. Проаналізувати теорії соціалізації. Навести приклади	На практ. занятті

	індивід, індивідуальність, особистість. 2. Проаналізувати теорії структури особистості (мінімум три). 3. Соціалізація як поняття. Порівняти первинну і вторинну соціалізацію. Навести приклади первинної та вторинної соціалізації (мінімум по три). Порівняти агентів первинної та вторинної соціалізації. Навести приклади агентів первинної та вторинної соціалізації (мінімум по три). 4. Порівняти теорії соціалізації. 5. Порівняти соціальні типи особистості.	імплементатії кожної теорії соціалізації в сучасному суспільстві.	
<i>Дискусія «Соціологія культури. Соціокультурні трансформації»</i>	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i>	<i>Завдання:</i> 1. Культура: сутність поняття. Основні елементи культури (цінності, норми, санкції), їх різновиди,	На практ. занятті

	1. Культура як об'єкт соціологічного пізнання. 2. Різноманітність теоретичних підходів до вивчення та розуміння культури. 3. Основні елементи і функції культури. 4. Форми культури. 5. Актуальність дослідження трансформаційних процесів в суспільстві. 4. Методи дослідження соціокультурної трансформації. 5. Особливості дослідження соціокультурної трансформації в сучасному суспільстві.	фактори формування, взаємозв'язок. 2. Культура як механізм регулювання поведінки. 3. Особливості культури. 4. Культурні універсалії. 5. Культура як образ життя. 6. Субкультура, антикультура, контркультура. Навести приклади. 7. Які існують теорії та дослідження трансформаційних процесів в суспільстві? 8. Які концепції розвитку суспільства покладені в основу розуміння особливостей соціокультурної трансформації?	
<i>Семінар</i> «Організація та проведення конкретного соціологічного дослідження»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Загальна характеристика соціологічного	<i>Завдання:</i> 1. Розкрийте структуру програми соціологічного дослідження. 2. Розкажіть про робочий план	На практ. занятті

	дослідження. Методологія, методика та техніка соціологічного дослідження. 2. Організація колективу в соціологічному дослідженні. 3. Програма соціологічного дослідження: поняття та стадії. 4. Формулювання та обґрунтування проблеми соціологічного дослідження. 5. Характеристика об'єкту та предмету, цілей та завдань соціологічного дослідження. 6. Типи гіпотез в соціологічному дослідженні. 7. Інтерпретація та операціоналізація понять в соціологічному дослідженні. 8. Сітьовий графік в соціологічному дослідженні. Склад дослідницької	соціологічного дослідження.	

	команди та короткий опис посадових обов'язків. 9. Характеристика та порівняння методів відбору точної вибірки.		
<i>Круглий стіл</i> «Опитування як метод збору первинної соціальної інформації»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Опитування як поняття, його роль у зборі первинної соціальної інформації. 2. Особи, які беруть участь в опитуванні. 3. Загальна характеристика методів дослідження в опитуванні. 4. Специфіка анкетування. 5. Особливості інтерв'ю. Порівняльний аналіз анкетування та інтерв'ю. 6. Загальна характеристика форм опитувань: поштове та пресове опитування,	<i>Завдання:</i> 1. Практикум формулювання питань. Навести приклади змістовних питань (мінімум 3). 2. Практикум формулювання питань. Навести приклади всіх видів функціональних питань (мінімум по 3). 3. Практикум формулювання питань. Навести приклади всіх видів формалізованих питань (мінімум по 3). 4. Практикум формулювання питань. Навести приклади шкальних та оціночних питань (мінімум по 3).	На практ. занятті

	роздавальне опитування (анкетування), телефонне опитування, інтерв'ю як форма опитування, комп'ютерне опитування. Інші форми опитувань. Порівняти форми опитувань. 7. Вимоги до складання анкети. 8. Типи і види питань в опитуванні: загальна характеристика. Змістовні, функціональні (питання-фільтри, контрольні, контактні питання), формалізовані (відкриті, закриті, напіввідкриті, прямі та опосередковані питання), шкальні та оціночні питання.		
<i>Семінар з елементами евристичної бесіди «Соціометрія у соціології»</i> <i>Форма проведення:</i>	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Особливості та алгоритм проведення	<i>Завдання:</i> 1. Процедура організації і проведення соціометричного опитування. 2. Обробка результатів	На практич. занятті

	соціометрії у соціології. 2. Вимоги до проведення соціометрії. 3. Розуміння соціометричного статусу. 4. Специфіка складання соціограм. 5. Роль соціоматриці. 6. Проблема класифікації міжособистісних стосунків у малих соціальних групах. 7. Вимоги до соціометричних критеріїв.	соціометричного опитування.	

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль І. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО. СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Тема 1. Соціологічне знання

Предмет та об'єкт пізнання соціології. Поняття соціального. Категорії і закони соціології. Структура соціології. Галузеві соціології, предмет їх вивчення. Основні категорії соціології, методи соціології Функції соціології. Соціологія у системі суспільних наук.

Тема 2. Основні школи та напрямки у сучасній соціології

Неопозитивізм. Прагматизм. Модернізм. Географічна школа. Психологічний напрямок. Структурний функціоналізм. Символічний інтеракціонізм.

Соціологічна теорія О. Конта: основні положення, методологія. Соціологічна теорія Г. Спенсера: основні положення, методологія. Соціологічний підхід до розуміння суспільства Е. Дюркгейма, суть його "соціологізму" та запропонованого ним соціологічного методу. Розуміюча соціологія М. Вебера, його теорія соціальної взаємодії. Структурний функціоналізм Т. Парсонса.

Становлення та розвиток української соціології. Соціологічні погляди С. Подолинського, М. Драгоманова і Ф. Вовка, М. Грушевського, Б. Кістяківського, С. Дністрянського, М. Туган-Барановського. Соціологічне розуміння світу М. Шаповала.

Основні напрями та проблеми розвитку новітньої української соціології. Одеська соціологічна школа. Соціологічні погляди А.І. Кавалерова. Міська соціологія І.М. Попової. Етична соціологічна думка Е.А. Гансової.

Тема 3. Соціальна стратифікація

Суть поняття суспільства. Основні компоненти суспільства як соціальної системи. Суперечності розвитку сучасного суспільства. Суть соціальних спільностей, їх різноманітність. Соціальні інститути в системі соціальних зв'язків. Функції соціальних інститутів, їх класифікація.

Поняття соціальної структури суспільства. Соціальна страта. Соціальна нерівність. Показники «ваги» особистості в суспільстві Соціальні класи. Соціальний статус і соціальна роль. Статусний набір. Рольовий набір. Рольовий конфлікт. Ключовий, соціальний та особистісний статуси. Приписуваний, досягнутий, змішаний статуси. Соціальна мобільність. Міжпоколінна і внутрішньопоколінна соціальна мобільність. Горизонтальна і вертикальна соціальна мобільність. Індивідуальна, групова і структурна соціальна мобільність. Соціальна стратифікація у суспільстві.

Тема 4. Соціальні відхилення

Соціальна організація. Функціонування організацій. Типологія організацій. Елементи соціального контролю. Соціальні санкції. Соціальні норми. Девіантна поведінка. Проблема позитивних відхилень. Види, типи та концепції девіації. Причини девіантної поведінки у сучасному суспільстві. Делінквенція. Аномія. Динаміка соціальних відхилень.

Тема 5. Соціологія особистості

Людина і суспільство. Соціальна природа людини. Сутність поняття "особистість". Особистість, індивідуальність та індивід. Типи особистості. Поняття і сутність соціології особистості. Соціалізація: сутність поняття, механізми. Первинна та вторинна соціалізація. Агенти соціалізації. Агенти первинної та вторинної соціалізації. Проблеми типології особистостей у соціології. Свобода особистості у сучасному суспільстві. Свобода особистості у контексті змін мовного середовища. Мовна особистість.

Соціальна активність як особлива характеристика особистості. Особа і група. Людина в системі суспільних відносин і проблеми їх раціональної організації

Тема 6. Соціологія культури. Соціокультурні трансформації

Культура як об'єкт вивчення соціології. Предмет та об'єкт соціології культури. Функції культури. Категорії соціології культури. Види культурної діяльності. Культура суспільства. Культура і особистість. Ритуал, символ та міф як елементи культури. Тенденції розвитку культури у сучасному світі. Соціальні суб'єкти культурної творчості. Гра з позицій соціології культури. Проблеми культурного відродження України. Культурна політика на сучасному етапі розвитку суспільства. Соціокультурна трансформація як об'єкт дослідження соціології. Соціокультурне середовище. Модернізація і постмодернізація. Метамодерн. Культура в епоху постсучасності. Проблеми соціально-культурної адаптації у суспільстві, що змінюється. Соціальна культура та соціальна акультурація.

Змістовий модуль II. КОНКРЕТНЕ СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ, МЕТОДИКА І ТЕХНІКА

Тема 7. Організація та проведення конкретного соціологічного дослідження

Методологія і методика конкретного соціологічного дослідження. Організація соціологічного дослідження. Етапи соціологічного дослідження. Програма соціологічного дослідження, її структура та функції. Основні елементи програми соціологічного дослідження. Формулювання та обґрунтування проблеми соціологічного дослідження. Визначення цілі дослідження. Формулювання завдань дослідження. Визначення об'єкта дослідження. Специфіка формулювання предмету дослідження. Гіпотеза соціологічного

дослідження. Логічне конструювання понять (понятійний апарат). Сітьовий графік. Масив дослідження. Робочий план соціологічного дослідження. Планування вибірки. Методи відбору точної вибірки.

Тема 8. Опитування як метод збору первинної соціальної інформації

Опитування як поняття, його роль у зборі первинної соціальної інформації. Особи, які беруть участь у соціологічному дослідженні. Респондент. Реципієнт. Інтерв'юер. Анкетер. Опитувальні сіті. Поняття, які застосовуються у опитуванні. Анкета. Репрезентативність. Квота. Методи дослідження в опитуванні. Анкетування. Інтерв'ю. Логіка опитування при інтерв'юванні і психологія його сприйняття респондентом. «Ефект інтерв'юера». Форми опитувань. Поштове опитування. Пресове опитування. Роздаткове опитування. Комп'ютерне опитування. Телефонне опитування. Етапи підготовки та проведення інтерв'ю. Композиція та оформлення опитувальника. Вимоги до складання опитувальника (анкети). Типи та види питань. Змістовні (основні) питання. Питання про факти. Питання про норми і мотиви поведінки. Питання про знання. Функціональні питання (неосновні). Контактні питання. Питання-фільтри. Контрольні питання. Питання-тести. Питання-пастки (трюкової питання). Формалізовані питання. Відкриті питання. Закриті питання. Питання-меню. Напіввідкриті питання. Прямі (особистісні) та непрямі (безособистісні) питання. Шкальні питання.

Тема 9. Соціометрія у соціології

Соціометрія як метод вивчення малих груп. Основні категорії та поняття соціометричного опитування. Вибір. Відхилення. Опускання. Соціометричний статус. Соціограма. Соціоматриця. Класифікація міжособистісних стосунків у малих соціальних групах. Соціометричні критерії. Процедура організації і проведення соціометричного опитування. Обробка результатів соціометричного опитування.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання у галузі

	філософії. Знає основні етапи розвитку світової соціологічної думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші соціологічні школи і навчаннях видатних соціологів; основні проблеми, теорії та методи соціології, зміст сучасних соціологічних дискусій з проблем суспільного розвитку; основні соціологічні поняття і категорії, закономірності розвитку природи, суспільства і мислення; особливості сучасної світової соціології. Вміє використовувати соціологічний понятійно-категоріальний апарат, основні принципи соціології в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; формувати та аргументовано відстоювати власну позицію щодо різних аспектів соціологічного знання; розуміти сутність внутрішнього світу людини та розглядати її в окресленнях свободи, пошуку та утвердження життєвих смислів; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням соціологічної спрямованості знання; окреслити соціологічну площину розвитку соціологічної думки в Україні. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 В)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій. Знає основні етапи розвитку світової соціологічної думки; найважливіші соціологічні школи і навчаннях видатних соціологів; основні проблеми, теорії та методи соціології, зміст сучасних соціологічних дискусій з проблем суспільного розвитку; основні соціологічні поняття і категорії, закономірності розвитку природи, суспільства і мислення; особливості сучасної світової соціології. Вміє використовувати соціологічний понятійно-категоріальний апарат, основні принципи соціології в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; формувати та аргументовано відстоювати власну позицію щодо різних аспектів соціологічного знання; розуміти сутність внутрішнього світу людини та розглядати її в окресленнях свободи, пошуку та утвердження життєвих смислів; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням соціологічної спрямованості знання; окреслити соціологічну площину розвитку соціологічної думки в

	Україні. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74-81 C)	Здобувач знає основні етапи розвитку світової соціологічної думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші соціологічні школи і навчаннях видатних соціологів; основні проблеми, теорії та методи соціології; основні соціологічні поняття і категорії, закономірності розвитку природи, суспільства і мислення; особливості сучасної світової соціології. Вміє використовувати соціологічний понятійно-категоріальний апарат, основні принципи соціології в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; формувати та аргументовано відстоювати власну позицію щодо різних аспектів соціологічного знання; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням соціологічної спрямованості знання; окреслити соціологічну площину розвитку соціологічної думки в Україні. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач не володіє системними знаннями з дисципліни. Знає основні етапи розвитку світової соціологічної думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші соціологічні школи і навчаннях видатних соціологів; основні проблеми, теорії та методи філософії; основні соціологічні поняття і категорії; особливості сучасної світової соціології. Вміє використовувати соціологічний понятійно-категоріальний апарат, основні принципи соціології в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням соціологічної спрямованості знання; окреслити соціологічну площину розвитку соціологічної думки в Україні. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників.
Задовільно (60-63 E)	Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо соціології несистемні, фрагментарні. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; демонструє нестійкі навички міжособистісної взаємодії, але відсутнє глибоке розуміння логіки соціологічних

	процесів.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання заліку.
Незадовільно (0-34 F)	Здобувач не виконує вимоги програми навчальної дисципліни: не сформовані знання уміння та навички. Здобувач не допускається до заліку та проходить повторне вивчення дисципліни.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	зараховано
82–89	B	зараховано
74–81	C	
64–73	D	зараховано
60–63	E	
35–59	FX	незараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДЗ

Вимоги до написання есе з соціології

Формальні вимоги

- Написання есе є обов'язковим
- Тема есе, обрана студентом, повинна бути узгоджена з лектором
- Тематична література для написання есе повинна бути узгоджена з лектором у години, призначені для консультацій або електронним шляхом
- Есе повинне бути написаним або надрукованим на листках паперу формату А 4
- Обсяг тексту – від 2 до 5 сторінок.

- Окрім обов'язкового прочитання фрагменту першоджерела, автор есе може послуговуватися додатковою допоміжною літературою, на яку повинен робити посилання в тексті. Список використаних джерел подається у кінці есе (на окремій сторінці) і не враховується до загального об'єму праці.

Наукові вимоги

Есе на обрану тему повинне складатися з двох частин:

1. Перша (коротка) – 1 сторінка – присвячена загальному введенню у тематичну проблематику обраної соціологічної проблеми; окресленню базових світоглядних, історичних, соціальних та культурних передумов, у межах яких постали саме ці соціологічні ідеї.

2. Друга (довга) присвячена ширшому аналізу обраної соціологічної проблеми; повинна базуватися на самостійно опрацьованому фрагменті першоджерела; містити аргументовані власні рефлексії, що сформовані на підставі презентації, аналізу та інтерпретації конкретних поглядів, думок, міркувань конкретного соціолога.

3. Автор повинен врахувати, що формат есе передбачає самостійну аналітичну працю, яка повинна переконати, що він старанно опрацював обрану проблематику.

4. Текст есе повинен містити власні розмірковування, які можуть бути контр-аргументами думкам обраного соціолога, але мають бути викладеними у зрозумілій науковій аргументованій формі.

5. При аналізі обраної проблеми автор повинен використовувати поняттєвий соціологічний інструментарій

Критерії оцінювання індивідуального навчально-дослідного завдання (соціологічного есе)

Критерії оцінювання есе	Бали
Кр. 1. Розкриття сенсу висловлювання	
Сенс есе розкритий або зміст відповіді дає уявлення про його розуміння.	2
Сенс есе не розкритий, зміст не дає уявлення про його розуміння.	0
Кр. 2. Характер і рівень теоретичної аргументації	

Тема розкрита з опорою на відповідні поняття, теоретичні положення, висновки. **4**

Наведені окремі, що стосуються теми, поняття, але вони не зв'язані між собою і елементами аргументації. **2**

Аргументація на теоретичному рівні відсутня (смісл головних понять не пояснено; висновок відсутній) або використовуються поняття, положення і висновок, не пов'язані безпосередньо з темою. **0**

Кр. 3. Якість фактичної аргументації

Факти і приклади взяті з різних джерел: ЗМІ, соціології, літератури, історії, факти з особистого соціального досвіду і власні спостереження (наведено не менше 2-х прикладів з різних джерел). **4**

Аргументація дається з опорою лише на власний соціальний досвід і бачення або наведений(і) приклад(и) з одного джерела. **2**

Фактична інформація відсутня або наведені факти не відповідають положенню, що розглядається. **0**

Максимальний бал **10**

Орієнтовні теми есе з соціології:

1. Характеристика сучасного соціологічного знання.
2. Роль ЗМІ у формуванні духовної сфери суспільства
3. Особливості молодіжної культури в сучасній Україні
4. Причини, зміст і шляхи вирішення соціальних конфліктів
5. Теорії соціалізації
6. Соціальна нерівність як основа соціальної стратифікації
7. Сім'я як соціальний інститут і соціальна група
8. Соціальна структура сучасного українського суспільства
9. Соціологія геноциду і голодомору.
10. Соціологія конфлікту
11. Освіта як соціальний інститут. Цілі та завдання реформування освіти в сучасному українському суспільстві.
12. Психологічний напрямок в соціології.
13. Одеська соціологічна школа.

АНАЛІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Аналіз соціологічного першоджерела передбачає критичне вивчення тексту для розуміння позиції автора, що включає: визначення автора та контексту, основну тему та тези, ключові аргументи, значення термінів та оцінку впливу праці. Структурований підхід допомагає розкрити суть соціологічних концепцій.

Етапи аналізу соціологічного тексту

1. Історико-біографічний контекст (наприклад, дослідження діяльності Еміля Дюркгейма):
  - Автор: Хто написав (Р. Мертон, Т. Парсонс, М. Вебер).
  - Час та умови: Коли створено, суспільні умови.
  - Біографічні факти: Що вплинуло на світогляд автора.
2. Тематичний аналіз:
  - Основна тема: Яку фундаментальну проблему вирішує автор (наприклад, соціальна стратифікація, як воно описано у лекціях).
  - Головна теза: Яку основну думку стверджує автор.
  - Ключові аргументи: Докази, що підтверджують тезу.
3. Понятійний апарат:
  - Визначення основних понять (соціальний статус, соціальна роль, соціальна мобільність, особистість, соціальні відхилення).
  - Розуміння термінів саме в контексті цього соціолога.
4. Критична оцінка:
  - Актуальність: Чому це важливо сьогодні.
  - Значення: Вплив на розвиток соціології.

Орієнтовний список першоджерел:

1. Огюст Конт. «Курс позитивної філософії».
2. Карл Маркс. «Капітал».
3. Еміль Дюркгейм. «Правила соціологічного методу».
4. Герберт Спенсер. «Соціологія як предмет вивчення».

5. Макс Вебер. «Протестантська етика і дух капіталізму».
6. Георг Зіммель. «Соціологія. Дослідження форм усупільнення».
7. Толкотт Парсонс. «Соціальна система».
8. Роберт Мертон. «Соціальна теорія та соціальна структура».
9. Джордж Хоманс. «Соціальна поведінка: її елементарні форми».
10. Ервінг Гофман. «Уявлення себе іншим у повсякденному житті».
11. Ральф Дарендорф. «Клас і класовий конфлікт в індустріальному суспільстві».
12. Ніклас Луман. «Суспільство як всеохоплююча соціальна система».
13. Герберт Блумер. «Символічний інтеракціонізм».
14. П'єр Бурдьє. «Розрізнення: соціальна критика судження».
15. Мішель Фуко. «Наглядати і карати».
16. Юрген Габермас. «Теорія комунікативної дії».
17. Зігмунт Бауман. «Плинна сучасність».
18. Пітер Бергер. «Запрошення в соціологію».
19. Людвіг Гумплович. «Основи соціології Зміст і поділ соціології».
20. Альфред Шюц. «Світ, що світиться сенсом. Основні поняття феноменології».
21. Мануель Кастельс. «Нове суспільство».
22. Пер Монсон. «Човен на алеях парку. Що може соціологія».
23. Михайло Драгоманов. «Чудернацькі думки про українську справу».
24. Богдан Кістяківський. «Суспільство і індивідуальність».
25. Михайло Грушевський. Праці з історії української суспільної думки та соціальної структури.
26. Наталя Черниш. «Стан сучасного загальносоціологічного теоретизування: глобальний досвід і локальні специфікації».
27. Віль Бакіров, Олександр Кизилів, Ігор Даниленко. «Онлайн-опитування в системі соціологічного моніторингу вищої школи України».
28. Умберто Еко. «Вічний фашизм».
29. Питирим Сорокін. «Загальна соціологія».

5. ГЛОСАРІЙ

Homo oeconomicus (економічна людина) – теоретична модель людини (сходить до англійського економіста XVIII в. А. Сміту), яка описує його як раціонального, преследз'ющего мета максимізації своєї користі в умовах конкуренції.

Homo politicus (політичний людина) – модель, типізуються політичні якості людини, пов'язані з політичною культурою суспільства.

Homo sociologicus (соціологічний людина) – теоретична модель Р.Дарендорфа, заснована на узагальненні теорії соціальної ролі і соціального контролю.

Агенти соціалізації (agents of socialization) – особи і інститути, що впливають на соціалізацію: батьки, сім'я, школа, вуз, однолітки, товариші по службі, ЗМІ, держава, еліти, громадські умови.

Альтернація (alternation) – по П. Бергеру і Т. Лукману, радикальна ресоціалізація, пов'язана з повною зміною ідентичності та цінностей.

Аутопойезіс (аутопоезис) (autopoiesis) – спосіб відтворення системи, по У. Матураной і Н. Луману, за допомогою її ж елементів і операцій, виключаючи операції навколишнього світу.

Бінарне кодування (coding , binary) – спосіб обробки інформації в процесі комунікації за допомогою бінарних кодів загальних засобів комунікації, які забезпечують наступ комунікативних подій (нрінятіє / відхилення мовного повідомлення; платіж / неплатіж в економіці, оцінка наукового знання як істинного або хибного).

Біхевіоризм (behaviourism) – напрям в психології і в позитивістської соціології, могло второпати поведінка людини як фізіологічні, моторні реакції на стимули навколишнього світу.

Взаємопроникнення (interpenetration) підсистем дії (або підсистем суспільства) – по Т. Парсонсу і П. Луману, функціональні відносини між підсистемами дії або підсистемами суспільства.

Габітус (хабітус, habitus) – по П. Бурдьє, «система міцних придбаних схильностей», що визначають спосіб мислення і дій індивідів в суспільстві.

Дія комунікативна (action, communicative) – дія, заснована на спілкуванні, спрямована на пошук взаєморозуміння і згоди, на противагу цілераціональної, норморегулюючої і драматургічної дії, згідно з Ю. Хабермасом.

Дія соціальна (action , social) – дія, орієнтоване на іншого індивіда і має суб'єктивно мається на увазі.

Дія цілераціональна (action, purposeful-rational) – дія, спрямована на досягнення раціонально обраної мети із залученням раціональних засобів і враховує очікування інших, згідно М. Веберу.

Дія ціннісно-раціональна (action, valueoriented-rational) – дія, засноване на самодостатньою цінності і спрямоване на її реалізацію, згідно з М. Вебером.

Дискурс (discourse) – ідеальна рефлексивна мовна комунікація, заснована на раціональній аргументації учасників при інтерпретації соціальних ситуацій, згідно з Ю. Хабермасом.

Дисфункція (dysfunction) - негативні наслідки, внесок, що зменшують адаптацію соціальної системи до навколишнього світу.

Життєвий світ (life-world, нім. Lebenswelt) – суб'єктивна соціальна реальність повсякденності, що представляється безсумнівною і заснована на довірі в міжособистісних стосунках.

Іграізація (game-ization) – новий спосіб адаптації людини і самоорганізації суспільства при відсутності чітко висловленої наступності і головного напрямку розвитку соціуму.

Ідеалізація (idealization) – по А. Шюцу, віра в те, що соціальний досвід індивіда і буде придатний в подальшому.

Ідеальний тип (ideal type) – методологічний прийом М. Вебера, що полягає у визначенні поняття шляхом «посилення» істотних ознак соціального явища. Соціальне пізнання здійснюється шляхом порівняння реальності з ідеальним типом.

Ідентичність (identity / selfhood) – наявність у індивіда розуміння свого «Я».

Інститути соціалізації (institutions socialization) – стійкі практики міжпоколінної трансмісії культури, зокрема: сім'я, школа, інститути освіти.

Інституціоналізація (institutionalization) – процес створення соціальних інститутів. За П. Бергером і Т. Луманом, заснований на хабітуалізації (опривичіванії) успішних контактів.

Інтерпретація (interpretation) - 1) тлумачення соціальної ситуації її учасниками; 2) розуміння сенсу соціальних дій дослідником.

Історична соціологія (sociology historical) – напрям в теорії, парадигма, яка розглядає сучасне капіталістичне суспільство як цілісність на конкретному етапі його еволюції.

Капітал (capital) – вартість, що приносить додаткову вартість, за К.Марксом; структура влади, заснована на сукупності економічних, соціальних, символічних ресурсів (капіталів), що визначають соціальне становище індивіда, його символічної значимості, по П. Бурдьє.

Капіталізм (capitalism) – тип суспільства, заснований на приватній власності на засоби виробництва і банки, плюралізмі та вільної конкуренції в економіці, політиці та суспільному житті.

Класи громадські (classes societisc) – великі групи людей з різним становищем в системі суспільного виробництва, різних правових ставленням до засобів виробництва, ролі в громадській організації праці і частці в одержуваному громадському багатстві.

Комунікація (communication) – спосіб утворення соціальних систем, високоселективний процес, що включає смисловий відбір і зворотний зв'язок учасників, по Н. Лукману; основний тип соціальних дій, що пронизує всі інші типи, по Ю. Хабермасу.

Конструктивізм соціальний (i constructionism, social) – сукупність теорій, що враховують, на відміну від об'єктивізму, внесок в реальність позиції спостерігача і засобів пізнання, представлених соціальної феноменологією А.Шюца, етнометодології, фрейм-аналізом І. Гофмана, інтерпретативної парадигмою.

Конструктивістський структуралізм (структуралістський конструктивізм) (constructivist structuralism, structuralist constructivism) – теоретична позиція П. Бурдьє, що з'єднує конструктивізм і теоретичну традицію французького структуралізму, що охоплює динамізм соціальних практик.

Контінгентність (contingency) - по Луману, умова можливості соціальної взаємодії, що складається в свободі учасників визначати його зміст, що призводить до інституціоналізації контактів шляхом проб і помилок.

Кризова і інтеграційна (стабілізаційна) тенденції (crisis and integration (stabilization) tendencies) – довгострокові тенденції в соціології. Кризова тенденція переважає на початку ХХ ст. і наприкінці ХХ– початку ХХІ ст., змінюючи стабілізаційну в інші відрізки історії соціології.

Критична теорія суспільства (heory, critical) – теорії капіталістичного суспільства, розроблені в соціології Франкфуртської школи.

Культура (culture) - сукупність традицій, цінностей і норм, їх розподіл серед громадських груп. Культура, як створена людиною, протиставляється продуктам природи природного походження.

Легітимація (legitimation) – ідейний обґрунтування законності політичної системи, існуючого порядку, по Ю. Хабермасу; завершальна частина інституціоналізації, по П. Бергеру і Т. Лукману.

Макдональдизації (McDonaldization) – збиткова форма раціоналізації суспільства за моделлю ресторану швидкого харчування «Макдоналд» шляхом його уніфікації, що прийшла на зміну бюрократизації, по Дж. Рітцеру.

Макрорівень (macro-level) – рівень аналітичного поділу соціальної реальності, до якого відноситься суспільство і його підсистеми.

Марксизм (marxism) – вчення К. Маркса і Ф. Енгельса про революційну зміну капіталістичного суспільства соціалістичним, звільнення трудящих від експлуатації, обґрунтоване за допомогою матеріалістичної діалектики.

Матеріалізм діалектичний (materialism, dialectical) – філософський підхід, заснований на ідеї тотожності буття і мислення, визнання загальних закономірностей розвитку природи, суспільства і пізнання в марксизмі.

Матеріалізм історичний (матеріалістичне розуміння історії); (materialism historic, materialistic understanding of history) – марксистська теорія соціальної еволюції як зміни суспільно-економічних формацій, що відбувається за об'єктивними законами.

Мезорівень (meso-level) – рівень аналітичного поділу соціальної реальності між макро- і мікрорівнем, до якого відносяться соціальні інститути, організації та ін. спільноти.

Мікрорівень (micro-level) – рівень аналітичного поділу соціальної реальності, до якого належить контакти в малих групах.

Світова спільнота (society, world) – концепція Н. Лумана, згідно з якою глобалізація підсистем окремих товариств (крім політичних і правових систем), призводить до виникнення одного-єдиного світового суспільства.

Нефункціональні наслідки (consequences unfunctional) – наслідки, несуттєві для розглянутої системи.

Номіналізм і реалізм в соціології (nominalism and realism in sociology) – протилежні світоглядні та теоретико-методологічні орієнтації з питання основи соціальної реальності, висхідні до дискусії в середньовічній філософії про статус

загальних понять. Визнання первинної реальності суспільства називається реалізмом в теоретичній соціології. Визнання первинної соціальних дій і комунікацій, а всього іншого в суспільстві лише загальними поняттями називається номіналізмом.

Норми соціальні (norms social) – правила поведінки, засновані на взаємних очікуваннях людей, закріплені в культурі суспільства і пов'язані з цінностями.

Особистість (лат. persona) – це унікальна сукупність соціальних, психологічних та моральних якостей людини. На відміну від біологічного індивіда, особистість формується в процесі соціалізації – під час спілкування, навчання та активної взаємодії із суспільством.

Особистість дискурсивна (від англ. Personality – особистість і від лат. Discursus – міркування, довід) - комунікативна (інтерактивна) особистість, що володіє сукупністю індивідуальних комунікативних стратегій і тактик, когнітивних, семіотичних, мотиваційних переваг, соціокультурної ментальністю, що сформувалися в процесах комунікації.

Особистість креативна (від англ. Personality – особистість і від лат. Creator – творець) – особистість, що володіє здібностями до створення принципово нових форм пізнання і вирішення проблем за допомогою оволодіння навчальними технологіями, що відрізняється новаторськими методами народження інноваційних затребуваних ідей, здатна втілити в життя ідею, що не має стандартизованої методології рішення, яка прагне до дивергентного пізнання ноосфери.

Особистість мовна (від общеслав. * ѣзык ' - мова і від англ. personality – особистість) – 1) цілісне системне утворення, яке визначається сукупністю безперервно взаємодіючих між собою знаків і символів, властивостей, відносин і дій індивіда; 2) соціокультурний і когнітивно-комунікативний інваріант, узагальнений образ носія соціокультурних, культурно-мовних і комунікативно-діяльнісних цінностей і ціннісних орієнтацій, знань, установок, мотивів і форм поведінки; 3) сукупність особливостей вербальної поведінки людини, що використовує мову як засіб спілкування; 4) особистість, яка існує в просторі соціуму і культури, відображених в мові, в формах суспільної свідомості на різних рівнях (науковому, побутовому та інших) і в поведінкових стереотипах. За Є. Борінштейном мовна особистість може розглядатися в декількох планах: як прояв індивідуальних особливостей і як прояв типових рис, характерних для певної групи носіїв мови, об'єднаних за етнічними, соціокультурними, професійними, віковими та іншими ознаками

Особистість творча (від англ. Personality – особистість і від лат. Creator – творець) - особистість, яка створює принципово нові продукти в результаті своєї діяльності за Є. Борінштейном.

Суспільно-економічна формація (Structure social and economic) – єдність продуктивних сил суспільства і виробничих відносин, за К. Марксом.

Суспільство (society) – історично сформована всеосяжна система соціальних відносин, заснованих на соціальній взаємодії і комунікації, яка охоплює соціальні інститути, організації та соціальні групи.

Суспільство індивідів (The Society of Individuals) – концепція теоретика соціальної еволюції Н. Еліаса, згідно з якою в сучасному суспільстві баланс «Я» і «Ми». Ідентичності змінюється на користь «Я».

Суспільство індустріальне (society industrial) – що склалося після в XIX і XX ст. масове суспільство, засноване на великій промисловості, урбанізації та раціональності у всіх сферах життя.

Суспільство споживання (society, consumer) – суспільство пізнього капіталізму, засноване на пріоритеті індивідуального споживання, задоволенні будь-яких потреб. Його відомими критиками є Г. Маркузе і Ж. Бодрійяр.

Суспільство ризику (risk society) – концепція У. Бека, згідно з якою модернізація і сучасність приносять не тільки блага, але і небезпеки: екологічні, економічні, біографічні наслідки.

Об'єктивація (objectification) – в марксизмі: уречевлення людиною себе в результатах праці.

Уречевлення (embodiment) – в марксизмі: уречевлення людиною себе в результатах праці.

Уречевлення (embodiment) – в марксизмі, процес знеособлення людини в умовах капіталізму і виникнення соціальних відносин за типом речових.

Відчуження (alienation) – але Марксу, втрата людиною своєї сутності як представника всього людства в результаті перетворення продуктів його праці в щось вороже їх творцеві.

Парадигма (paradigm) (грец тіхда'щ / ца – приклад, модель, зразок) – згідно Т. Куну: 1) типовий спосіб постановки і вирішення дослідницьких проблем, прийнятий в науковому співтоваристві; 2) ситуація в науці при відсутності загальнодисциплінарної теорії.

Парадигма взаємообміну (paradigm of mutual exchange) – по Т. Парсонса, підхід, що складається в розгляді дії як системи в навколишньому світі інших систем.

Парадигма інтерпретативна (paradigm interpretative) – сукупність теорій, які стверджують відносність соціального знання, які вважають предметом теорії вивчення та інтерпретацію соціальної поведінки.

Парадигма нормативна (paradigm, nonnativ) – сукупність теорій, згідно з якими соціальні системи є об'єктивним порядком, заснованим на загальнозначущих нормах і цінностях, а не на угодах або інтерпретаціях учасників.

Поведінка соціальна (behaviour social) – реактивне поведінка, заснована на стимулах, що надходять з навколишнього соціального світу.

Позитивізм (positivism) – теоретико-методологічна позиція, яка виходить із методології природничих наук в дослідженні суспільства. Засновники: О.Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм та ін.

Поліпарадигмальність (мультипарадигмальності) (polyparadigmatic, multiparadigmatic) – по Т. Куну, ситуація в науці при відсутності загальної теорії: конкуренція парадигм, теоретичних напрямків, шкіл і теорій у вивченні суспільства, явищ і процесів в ньому.

Додаткова вартість (value, surplus) – частка вартості продукту, що виникає в результаті несплати частини праці найманої робочої сили.

Прийняття ролі іншого (taking the role of the other) – здатність уявити себе на місці іншого учасника взаємодії, оцінювати ситуацію з його позиції для забезпечення успішних контактів.

Продуктивні сили (productive forces) – сукупність засобів виробництва і фахівців, що мають навички їх використання.

Виробничі відносини (relations of production) – економічні відносини, що складаються між учасниками в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ.

Розум інструментальний (reason instrumental) – поняття соціологів Франкфуртської школи, що означає домінування формальної раціональності на шкоду індивідуальній свободі і осмислення життя на основі цінностей.

Раціональність (rationality) – за М. Вебером, основна тенденція розвитку суспільства, що виражається в поширенні целераціональної дії на всі соціальні відносини.

Реалізм аналітичний (realism analytic) – методологічна позиція Т.Парсонса, яка полягає в тому, що деякі загальні поняття адекватно «схоплюють» аспекти об'єктивного світу не на рівні конкретних явищ, а на рівні їх аналізу окремо від інших елементів.

Реіфікація (reification) – див .: «Уречевлення».

Ресоціалізація (resocialization) – відмова від раніше засвоєних цінностей і заміна їх іншими, відповідними новим життєвим реаліям.

Ресурсний підхід (the resource approach) – напрям досліджень соціальної нерівності на основі обсягу і структури ресурсів (капіталів, активів) індивідів. Розглядає не тільки дохід і власність, рівень освіти і владні позиції, але і рівень культури, здоров'я, вік, стать, символічні ресурси.

Сетевізація (networking) – процес, пов'язаний з розвитком і поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, що стали доступними в повсякденних соціальних практиках, істотно зміни їх: втрачається зв'язок з місцем розташування учасників, забезпечується синхронізація контактів в планетарному масштабі.

Символ значимий (si / mbol, significant) – по Дж. Г. Миду, дія (жест), що має значення, загальне для учасників комунікативного процесу.

Символічні генералізовані кошти (generalized symbolic media) – узагальнені символічні засоби обміну і комунікації в суспільстві або його підсистемах, в інших соціальних системах. За Т. Парсонсом і Н. Луманом, мова, гроші, влада, цінності та ін.

Символічний інтеракціонізм (symbolic interactionism) – теорія Дж.Г.Міда і Г. Блумера, що пояснює соціальну взаємодію і комунікацію через використання мови як загальної системи символів, активності учасників взаємодії при інтерпретації ситуацій, в якій формується їх значення.

Системно-теоретичний напрям (Theory of Social System) – напрям в теоретичній соціології, розробляє теорію суспільства та інших соціальних систем на основі досягнень загальної теорії систем, на базі теорії соціальної дії (Т. Парсонс) або теорії комунікації та соціальної еволюції (Н. Луман).

Ситуація (situation, social) – в теорії соціальної дії: обставини, що впливають на агента дії.

Ситуація мовна ідеальна (situation ideal speech) – по Ю. Хабермасу, ситуація, в якій раціональні аргументи, а не примус, призводять до згоди учасників вільної дискусії.

Сенс (meaning) – умова соціальних контактів, які надають йому тематичні, просторові і тимчасові рамки, що забезпечують можливість приєднання інших дій і комунікацій.

Соціалізація (socialization) – тривалий, поетапний, кумулятивний процес формування ідентичності, засвоєння цінностей і норм, культурних компетенцій - має масовий зріз.

Соціалізація вторинна (socialization secondary) – по П. Бергеру і Т.Лукману, кожний наступний процес, що дозволяє вже соціалізованій індивіду входити в нові галузі суспільних відносин.

Соціалізація первинна (socialization, primary) – по П. Бергеру і Т.Лукману, «та перша соціалізація, якій індивід піддається в дитинстві і завдяки якій він стає членом суспільства».

Соціальна роль (role, social role) – нормативна поведінка, пов'язане з соціальним статусом.

Соціальна система (system, social) – системи, що представляють собою смислові комплекси взаємодії: суспільство, його підсистеми, соціальні інститути та організації, соціальні групи, окремі контакти. в марксизмі, процес знеособлення людини в умовах капіталізму і виникнення соціальних відносин за типом речових.

Соціальне середовище (environment, social) – сукупність суспільних умов і реалій.

Соціальна страта (шар) (strata social) – поняття для опису соціального становища груп в системі соціальної нерівності в сучасному суспільстві, поряд з поняттям класу.

Соціальна стратифікація (stratification, social) – розшарування суспільства, соціальна нерівність верств і груп по доходу, освіти, влади, стилям життя та іншими критеріями.

Соціальна взаємодія (інтерація) (interaction) – взаємопов'язані дії двох або більше учасників, що впливають один на одного.

Соціальна нерівність (inequality, social) – відсутність рівного доступу людей до соціально значущих благ, матеріальних і духовних цінностей,

соціальних статусів залежно від приналежності їх до тієї чи іншої соціальної спільності.

Соціальне поле (socialfield) – по Бурдьє, динамічна структура конкурентних відносин її учасників, заснована на певному виді практики (поле науки, бюрократичне поле та ін.).

Соціальний стан (location, social) – комплексна характеристика соціальної нерівності індивідів, верств і груп, що акцентує увагу на тому, що кожне положення має свої переваги й недоліки.

Соціальність (sociality) – зв'язок між людьми. Соціологія вивчає її безвідносно до особистих якостей учасників, узагальнено, в будь-яких соціальних системах.

Соціальні практики (social practices) – форми діяльності індивідів, що розрізняються предметно, що служать основою диференціації суспільства.

Соціологічна теорія (Sociological theory) – різновид наукової теорії як системи взаємопов'язаних і достовірних висловлювань про об'єкт: суспільстві, соціальних системах, відносинах. Її особливість в тому, що пояснення суспільних явищ стають частиною соціального життя.

Соціологія феноменологічна (sociology, phenomenological) – соціологія, що вивчає смислове будова соціальної реальності, її конституювання і конструювання (А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман, Г. Гарфінкель, І. Гофман).

Соціологія публічна (sociology public) – участь соціології у суспільній дискусії за рамками професійного соціологічного співтовариства.

Середній шар (середній клас) {class, middle) – соціальна група, іноді більшість населення, що займає проміжне положення між вищим шаром і соціальними низами.

Структура соціальна (structure social) – сукупність організованих на основі норм і цінностей культури регулярних соціальних відносин, що забезпечують виконання явних і латентних функцій в соціальній системі.

Структуралізм (structuralism) – теоретико-методологічний рух в соціології, психології, філософії та інших гуманітарних і соціальних науках, що прагне знайти приховані коди в мові, суспільстві і культурі, висхідний до досліджень К. Леві-Стросса і Ф. Соссюра.

Структуралізм функціоналістський (Structuralism, functional) – теоретичне положення Н. Лумана про те, що в складних соціальних системах функції важливіше структур, їх забезпечують.

Субкультура (subculture) – частина загальної культури, що представляє собою систему цінностей, норм, традицій певної соціальної групи.

Теоретико-поведінкова соціологія (біхевіоризм в соціології) (behaviorism in sociology) – напрям в теоретичній соціології, що пояснює поведінку як реакцію на стимули соціального оточення. Його представниками є Б. Скіннер, Дж.Хоманс А. Бандура.

Теорії суспільства (theories of society) – сукупність соціологічних теорій, предметом яких є основи соціального порядку, питання влаштування і функціонування суспільства.

Теорії соціальної еволюції (theories of social evolutions) – сукупність теорій, що пояснюють культурне розмаїття з використанням ідей дарвінізму, неodarвінізму і альтернативних їм природничо-наукових теорій.

Теорії соціальних змін (theories of social changes) – сукупність соціологічних теорій, що залишають відкритим питання про спрямованість змін при поясненні культурного розмаїття товариств.

Теорія (theory) – система достовірних висловлювань про реальність, що дозволяє описувати її без безпосереднього звернення до емпіричних досліджень.

Теорія соціальної дії (theory of the social actions) – напрям в теоретичній соціології, який орієнтован на пояснення активного і раціонального вибору вчинків. Виходить із соціології М. Вебера, охоплює феноменологічну соціологію, символічний інтеракціонізм, етно-методологію, соціально-драматургічний підхід до предмету.

Теорія традиційна (theory nontraditional) – згідно соціологам Франкфуртської школи – позитивізм і ін. Теоретичні напрямки в соціології, не береться до уваги цілісний розгляд суспільства з ціннісних позицій.

Типізації (typization) – посилення істотних ознак в понятті об'єкта і виключення несуттєвих.

Типові (еталонні) змінні дії (pattern variables of action) – по Т. Парсонсу, шкали для детального опису дії в контексті конкретного суспільства: афективність – афективна нейтральність; диффузність – специфічність; партикуляризм – універсалізм; приписування – досягнення; невід'ємна якість – зовнішній прояв якості; орієнтація на колектив – орієнтація на себе.

Рівні соціологічного знання (levels of sociological knowledge) – класифікація теоретичного знання за ступенем охоплення об'єкта і предмета соціології, що включає 1) загальносоціологічні теорії, що містять методологічні стратегії; 2) узагальнюючі (системні, галузеві) соціологічні теорії; 3) спеціальні соціологічні теорії про зв'язки в конкретній сфері суспільного життя.

Фігурація (figuration) – по Н. Еліасу, переплетення учасників в соціальних відносинах і процесах, їх взаємний вплив.

Фрейм-аналіз (analysis, frame) – по І. Гофману, дослідження змісту індивідуального досвіду в контексті ситуацій певного виду.

Фреймірованіє (framing) – по І. Гофману, розпізнання ситуації по її формальними ознаками, що містяться в природній установці учасників контактів, вираженим в її драматургії і загальному фреймі. Фрейм представляє собою динамічну структуру, він може бути сфабрикований в свою користь.

Функціоналізм (functionalism) – теоретичний напрям в соціології, представники якого (Г. Спенсер, Б. Малиновський, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р.Мертон, Н. Луман і інші) досліджують внесок соціальних явищ в суспільство і його підсистеми.

Функціоналізм структурний (functionalism, structural) – соціологічні теорії Т. Парсонса, Р. Мертона, які вивчають функціонування соціальних систем, виходячи з соціальних ролей, ціннісних і нормативних регуляторів поведінки.

Функціональний еквівалент (equivalent functional) – по Р. Мертону, можливість заміни однієї функції на іншу, альтернативний варіант вирішення важливої проблеми.

Функція латентна (function, latent) – функція, відкрито не виявляється; по Р. Мертону, «об'єктивні наслідки, які не входили в намір учасників соціальної системи».

Функція соціальна (function, social) – внесок або наслідок соціального явища для адаптації і збереження соціальної системи.

Функція явна (function, manifest) – по Р. Мертону, об'єктивні наслідки, внесок в регулювання і пристосування системи, що входять в наміри її учасників.

Хабітуалізація (habitualization) – перетворення дії в звичку.

Цінності матеріалістичні / постматеріалістичні (materialist / postmaterialist values) – по Р. Інглхарту, цінності, домінуючі в індустріальному суспільстві. Матеріалістичні: благополуччя і особиста захищеність. Відповідно

в постіндустріальному суспільстві домінують постматеріалістических цінності самовираження, якості життя, демократичної участі в управлінні.

Цінності соціальні (value, social) – загальнозначущі переконання, життєві цілі і поведінкові стандарти.

Цінності термінальні / інструментальні (Terminal / Instrumental values) – загально визнані життєві цілі і цінності, відповідно – образ дії або якості особистості, які є засобом реалізації термінальних цінностей.

Цивілізація (civilization) – по Н. Еліасу, процес психо- і соціогенеза, який призвів до виникнення сучасного західного суспільства.

Школа Франкфуртська (school, Frankfurt, нім.: Frankfurter Schule) – міждисциплінарний науковий співтовариство, ядром якого є заснований в 1923 р. Інститут соціальних досліджень в Університеті Франкфурта-на-Майні.

Етнометодологія (ethnomethodology) – соціологічне дослідження шляхів створення стабільного світу повсякденному житті за допомогою звичайних висловлювань і дій.

6. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Волович В.І. Соціологія: підручник. Київ: Центр учбової літератури. 2021. 808 с.
2. Зубченко О.С. Електоральна соціологія: підручник. Київ: «Ліра-К. 2023. 386 с.
3. Кочубей Н.В. Соціокультурна діяльність. Навчальний посібник. Київ: «Університетська книга». 2023. 122 с.
4. Соціологія. Навчальний посібник / за ред. І.В. Шаповалової. Київ: НУК 2025. 284 с.
5. Борінштейн Є.Р., Орленко І.М. Методики розвитку творчої особистості // Філософія: Підручник / за ред. Є.Р. Борінштейна. Одеса: Університет Ушинського, 2021. С. 482-497.

Допоміжна література

1. Борінштейн Є.Р. Девіантологічна специфіка правової культури особистості: сучасне суспільство крізь призму агапелогічного підходу до буття людини. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Одеса, 2023. № 2. С. 29-36.

2. Борінштейн Є.Р. Проблемні питання організації та проведення соціологічного дослідження. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Одеса, 2025. № 2. С. 243-250.

3. Борінштейн Є.Р. Свобода як фундаментальна цінність українського суспільства. Свобода як фундаментальна цінність української національної ідеї. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої Всесвітньому Дню Філософії (Одеса, 16 листопада 2023 р.) С. 9-12.

4. Борінштейн Є.Р. Соціальні відхилення Homo Sapiens: контекстуальне поле національного менталітету. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Одеса, 2023. № 3. С. 27-34.

5. Борінштейн Є.Р. Соціокультурний капітал як фундамент ціннісних орієнтацій особистості. Феномен соціальної консолідації у Центрально-Східній Європі: нові реалії та виклики: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 26 вересня 2023 року. м. Кишиневу – м. Одеса / за ред. О.В.Лісеєнко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 93 с. С. 34-37.

6. Борінштейн Є.Р. Ціннісні характеристики опитування як метода збору первинної соціальної інформації. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Одеса, 2025. № 3. С. 97-104.

7. Борінштейн Є.Р. Пальчинська М.В., Арапакі М.В. Людина метамодерну: соціокультурна трансформація & віртуалізація. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Одеса, 2024. № 1. С. 72-80.

7. Пачковський, Ю. Ф. Соціологія і психологія: навч. посібник. Київ: «Каравела», 2023. 760 с.

8. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні. / за ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.

9. Соціологія: теорії середнього рівня: навчальний посібник / за наук. ред. Ю. Ф. Пачковського [Н. В. Коваліско, Т. Д. Лапан, Н. Й.Черниш та ін.]. Київ: «Каравела», 2020. 356 с.

10. Степаненко В. Концепція громадянського суспільства як дослідницька програма. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, Вип. 3. С. 40–64, 2022.

12. Borinshtein, Y., Stovpets, O., Kukshinova, O., Kisse, A., Balashenko I, Kulichenko V. Educational marketing as a basis for the development of modern Ukrainian society and the state. **Web of Science**. Amazonia Investiga, 11 (54), 2022. P. 146-157.

13. Olena Liseienko, Yevgen Borinstein, Zoia Atamaniuk. Immersive exhibition as a cultural phenomenon and an innovative form of event management. **CULTURE AND CONTEMPORANEITY**. Vol. 27. 2025. №1. С. 31-38

14. Stovpets, O., Borinshtein, Y., Yershova-Babenko, I., Kozobrodova, D., Madi, H., & Honcharova, O. Digital technologies and human rights: challenges and opportunities. **Web of Science**. Amazonia Investiga. Volume 12 - Issue 72: 17-30 / December, 2023. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.72.12.2>.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL : <http://www.mon.gov.ua>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний сайт. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://odnb.odessa.ua/>
4. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт. URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>
5. Портал професійних психологів України «У психолога» : офіційний сайт. URL : <http://upsihologa.com.ua/>
6. Електронна англomовна бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://pl.bookos.org/>